

Le prospettive dell'integrazione politica nell'Europa riunificata

Conferenza del presidente della Repubblica Italiana

Giorgio Napolitano all'Accademia delle Scienze

Budapest, 26 settembre 2006

A politikai integráció perspektívái az egyesítés utáni Európában

Giorgio Napolitano olasz köztársasági elnök előadása

a Magyar Tudományos Akadémián, Budapest, 2006. szeptember 26.

Ho accolto con grande interesse e piacere l'invito a svolgere, nella sede di questa prestigiosa istituzione, alcune considerazioni sulle prospettive dell'integrazione politica nell'Europa riunificata. Si tratta di considerazioni suggeritemi da una lunga esperienza e complessa evoluzione personale, vissuta nelle istituzioni democratiche italiane ed europee. L'Ungheria è oggi tra i paesi più impegnati con piena consapevolezza e coerenza nella costruzione europea. Ed è questo un nuovo motivo di vicinanza tra i nostri due paesi. L'Ungheria è una Nazione nel cuore di tutti gli italiani : ci lega un'amicizia, ci lega un'affinità di sentimenti e di cultura, che viene dal più lontano passato storico toccando il culmine in quella comune battaglia per l'indipendenza nazionale che vide nel XIX secolo patrioti magiari ed italiani combattere fianco a fianco. E oggi ci ritroviamo insieme in una Europa finalmente unita nella democrazia e nella pace. Il cammino non è stato breve e non è stato facile ; esso deve proseguire, col contributo dell'Ungheria e dell'Italia, fino a raggiungere i traguardi più avanzati di un'effettiva integrazione politica.

E' questa una prospettiva nella quale possono riconoscersi tutti i 25 Stati membri dell'Unione, i vecchi e i nuovi. Di certo, per i sei Stati fondatori che sottoscrissero dapprima il Trattato istitutivo della Comunità del carbone e dell'acciaio, entrato in vigore nel 1952, e successivamente, nel 1957, a Roma, i Trattati che diedero forma all'insieme dell'Europa comunitaria, l'obbiettivo di giungere a un'integrazione politica fu fin dall'inizio ben chiaro. Non si trattava solo di integrare i mercati e, via via, le economie, ma di far nascere un'Europa politica, qualcosa di nuovo sul piano politico e istituzionale.

Il punto di partenza della costruzione europea fu la decisione, nel 1950, di mettere in comune la produzione del carbone e dell'acciaio, e di gettare così le basi dell'unificazione economica tra i sei paesi dell'Europa occidentale che erano pronti ad associarsi a quel progetto. Ma la stessa prima impresa, che poteva apparire così parziale, così settoriale, ebbe una straordinaria ispirazione e ambizione politica : sottrarre alla sovranità nazionale risorse e capacità produttive – il carbone e l'acciaio – attorno a cui si erano sviluppate rivalità e tensioni tra Francia e Germania, tali da sfociare in due terribili guerre nel corso del XX secolo. Si intuì che quello fosse il modo di costruire la pace nel cuore dell'Europa. Fu pace la prima parola chiave del

Nagy örömmel és érdeklődéssel fogadtam a felkérést arra, hogy ezen jeles intézmény székhelyén néhány gondolatot fejtsék ki az egyesítés utáni Európában megvalósuló politikai integráció perspektíváiról. Ezen gondolatok az olasz és európai demokratikus intézményekben hosszú évek alatt megszerzett tapasztalataimon és személyes fejlődésemen alapulnak. Magyarország ma egyike azon országoknak,

amelyek teljes következetességgel és tudatossággal járulnak hozzá Európa építéséhez. Ez újabb kapcsolódási pontot jelent a két ország között. A magyar nemzet az olaszok szívéhez nagyon közel áll: barátság fűz össze minket, kulturális és érzelmi rokonság, amely a régmúltból fakad, és amely abban a nemzeti függetlenségért vívott közös harcban érte el a csúcspontját, amely során, még a XIX. században, a magyar és olasz hazafiak együtt küzdöttek. És ma végre újra együtt vagyunk a demokráciában és a békében egyesült Európában. Az ide vezető út nem volt rövid és nem volt könnyű; de tovább kell mennünk rajta, Magyarország és Olaszország közös törekvésével, hogy elérjük a végső célt: a tényleges politikai integrációt.

Ezzel a célkitűzéssel az Unió mind a 25, régi és új tagállama azonosulhat. Természetesen a politikai integráció, mint cél a kezde-

progetto europeo, fu la riconciliazione tra Francia e Germania, dopo la seconda guerra mondiale, la condizione essenziale per tentare di unire l'Europa.

E d'altronde ben presto alla proposta di Trattato per la Comunità del carbone e dell'acciaio, si affiancò la proposta di Trattato per una Comunità europea di difesa: con quest'ultima si usciva dai confini dell'integrazione economica per prospettare un percorso di unità politica. In quel progetto di Trattato fu introdotto per iniziativa

italiana un articolo che prevedeva la elezione a suffragio universale di un'Assemblea rappresentativa, come segno concreto della volontà di creare istituzioni politiche comuni. L'iniziativa italiana restò legata ai nomi di due grandi protagonisti del processo di costruzione dell'unità europea: Alcide De Gasperi, uomo di Stato lungimirante e determinato, e Altiero Spinelli che con lui collaborò in quanto ideatore e animatore del movimento federalista. Il progetto della Comunità europea di difesa, che aveva assunto così un contenuto altamente politico e non solo militare, naufragò nel 1954 per la bocciatura da parte del Parlamento francese; e non restò aperta altra strada che quella dell'integrazione economica – prima tappa il mercato comune – quale fu definita nei Trattati di Roma di cui stiamo per celebrare il cinquantenario.

Quella strada fu percorsa con gradualità, attraverso alti e bassi, momenti di crisi e battute d'arresto, e quindi coraggiosi balzi in avanti. Indiscutibili furono comunque i progressi che si realizzarono sul piano della crescita economica e del progresso civile e sociale, a beneficio non più solo dei sei paesi fondatori ma di tutti gli altri che via via entrarono a far parte della Comunità e poi dell'Unione europea. Tra essi, paesi che erano dapprima rimasti in una posizione di attesa e di sostanziale diffidenza, come la Gran Bretagna; paesi che liberatisi da regimi dittatoriali – il Portogallo, la Spagna, la Grecia – aderirono di slancio al disegno dell'integrazione europea; e infine paesi dell'estremo Nord come la Finlandia. I confini restarono tuttavia rigidamente segnati dalla divisione dell'Europa in due blocchi: l'uno, che non coincideva con l'alleanza militare atlantica ma si identificava pienamente con i principi di libertà e di democrazia, con gli istituti dello stato di diritto, propri dell'Occidente; l'altro, che era espressione della sfera d'influenza attribuita dopo la seconda guerra mondiale all'Unione Sovietica, di cui aveva subito il modello politico ed economico-sociale in una condizione di sovranità coattivamente limitata, ovvero di sostanziale perdita dell'indipendenza nazionale.

Tra quelle che apparivano due Europee – nonostante la profondità del retaggio comune anche ai paesi arbitrariamente accomunati nella formula "Europa orientale" – si alternarono periodi di guerra fredda, fasi di acuta tensione e periodi di distensione, di relativa normalizzazione dei rapporti economici e politici. Ma l'Europa sempre più largamente raccolta nelle istituzioni della Comunità fondata nel 1957, continuò a caratterizzarsi per fondamentali scelte democratiche cui l'Europa del blocco sovietico si confermò, per sua natura, estranea.

Accadde tuttavia che la Comunità europea sprigionasse una crescente forza di attrazione nei confronti dell'altra parte del continente. In seno a quest'ultima, si fece sentire sempre di più l'influenza dei successi delle economie sociali di mercato e dell'integrazione tra i 6, i 9, i 12 Stati membri della Comunità; l'in-

tekről nyilvánvaló volt azon hat alapító országnak, amelyek aláírták az Európai Szén- és Acélközösség 1952-ben hatályba lépő Alapító Szerződését, majd később 1957-ben, Rómában azon szerződéseket, amelyek az Európai Közösségnek adtak formát. Nemcsak a piacok és fokozatosan a gazdaságok egyesítését fogalmazták meg, hanem egy politikai és intézményi szinten is új Európa létrejöttét.

Európa létrehozásának kezdetét az az 1950. évi döntés jelzi, amely a szénbányászat és acélgártás

egyesítését és a gazdasági egyesülés alapját tűzte ki célul azon hat nyugat-európai ország között, amelyek készek voltak társulni. De ennek az első vállalkozásnak is, amely talán részlegesnek tűnhetett, igen jelentős politikai töltete és céljai voltak: kivonni a nemzeti fenntartás alól termelői forrásokat és kapacitásokat – szén és acél –, amelyek miatt olyan rivalizálás és feszültség támadt Franciaország és Németország között, mely aztán a XX. században két rettenetes háborúhoz vezetett. Akkor ráéreztek arra, hogy Európa szívében csak így lehet békét teremteni. A béke volt az európai terv elsődleges kulcsszava, a második világháború utáni Francia- és Németország közötti megbékélés, amely alapvető feltétele volt Európa egyesítésének. Hamarosan az Európai Szén- és Acélközösség szerződést követte az európai védelmi közösségre vonatkozó javaslat is: ezzel kiléptek a gazdasági integráció korlátai közül, és előre vetítették a politikai egység gondolatát. Ezen szerződés tervezetében olasz kezdeményezésre egy olyan cikkelyt foglaltak, amely kifejezve a közös politikai intézmények létrehozására irányuló szándékot, egy általános választás alapján felálló Képviselőtestület létrehozására vonatkozott. Ez a gondolat az európai egyesülési folyamat két jeles szereplőjéhez kötődött: a széles látókörű és határozott államférfihez, Alcide De Gasperinhez és Altiero Spinellihez, aki, mint a szövetségi mozgalom elméletének megálmodója és életben tartója segítette munkáját. Az európai védelmi közösség terve, amely nemcsak katonai, hanem igen jelentős politikai tartalommal bírt volna, 1954-ben kudarcba fulladt, amikor a francia nemzetgyűlés elutasította azt; így nem maradt más út, mint a gazdasági integráció – első állomásként a Közös Piac –, amelyet aztán a Római Szerződésekben határoztak meg. Ezeknek a szerződéseknek 50-ik évfordulóját most fogjuk ünnepelni. Ezt az utat fokozatosan jártuk be, kisebb-nagyobb válságokat és megtorpanásokat merész előrelépések követtek. Mindenesetre vitathatatlanak bizonyult az előrehaladás, amely a gazdasági növekedés és társadalmi fejlődés síkján valósult meg. Ez nemcsak a hat alapító ország javát szolgálta, hanem mindazon államokét, amelyek egymás után csatlakoztak a Közösséghez, majd később az Európai Unióhoz. Voltak ezek között olyan országok, amelyek előbb várakozó állásponton, lényegében bizalmatlanul figyelték az eseményeket, mint Nagy-Britannia; és olyan országok – Portugália, Spanyolország, Görögország –, amelyek diktatórikus rezsimektől megszabadulva örömmel csatlakoztak az európai integráció tervéhez; és végül az északi országok, mint például Finnország. A határok azonban mereven fennmaradtak a két blokkra szakadt Európában: az egyik blokk, amely ugyan nem fedte le teljes mértékben az atlanti katonai szövetséget, de teljesen azonosult a szabadság és a demokrácia alapelveivel, a jogállam intézményeivel, vagyis a nyugati világ sajátos elemeivel; ott volt a másik blokk, amelyet az a ténylegesen határozott meg, hogy a második világháború után a Szovjetunió befolyási övezetébe került és ez utóbbi politikai és gazdasági-társadalmi mo-

fluenza dei valori di libertà, di democrazia politica, di riconoscimento dei diritti individuali e collettivi, che nell'Europa conformata al modello sovietico venivano negati.

Le rivoluzioni del 1989, la caduta del muro di Berlino e dei regimi comunisti nei paesi dell'Europa centrale e orientale, e quindi il crollo dell'Unione Sovietica, portarono assai fortemente l'impronta dell'influenza del processo di integrazione in atto nell'Europa occidentale, dell'inevitabile superiorità dei sistemi democratici su cui tale processo poggiava. La primavera di Praga, il movimento di riforma perseguito in Cecoslovacchia nel 1968, avevano costituito l'estremo tentativo di avvicinarsi, dall'interno del mondo comunista, ai valori vincenti nell'altra parte del continente, e non a caso furono brutalmente repressi, segnando i limiti insuperabili di un modello che poté solo essere rovesciato, vent'anni più tardi.

Ma è sul significato del movimento rivoluzionario del 1956 in Ungheria, che si deve ancor oggi concentrare l'attenzione. Si era, allora, ancora agli albori della costruzione europea, la cui influenza e forza di attrazione si sarebbe poi fatta tanto sentire, come ho ricordato. La sollevazione ungherese contro lo stalinismo che aveva fatto tutt'uno col comunismo fu la prova più alta di quello che un grande storico, Ferenc Fejtő, ha colto come dato di fondo rimasto insopprimibile nelle vicende, pur così dure e spietate, delle democrazie popolari: la "linfa della libertà", l'autonomismo della società civile e la resistenza della sfera individuale, anche religiosa, di certo intellettuale, rispetto alla pressione della macchina totalitaria. Ecco che cosa animò la rivoluzione ungherese dell'ottobre 1956, e si manifestò a più riprese attraverso sussulti che scossero diversi paesi del blocco sovietico, fino ad esplodere dovunque nel 1989.

Anche tra quanti non compresero l'autentica natura della rivoluzione ungherese nel momento in cui veniva sopraffatta dalla violenza dell'intervento sovietico, vi fu chi giunse poi – rivedendo radicalmente le proprie posizioni – alla chiara consapevolezza del significato di quello storico evento.

dell'epoca dovette alavetnie magat, egy kényszerűen korlátozott szuverenitási állapotban, azaz a nemzeti függetlenség elvesztése mellett.

A két külön Európának tetsző rész között, ahol annak a mélyen gyökerező közös örökségnek ellenére, amely az önkényesen a „Kelet-Európa” kifejezésben összevont országokat is jellemezte, éles feszültségek, a hidegháború korszakai váltakoztak az enyhülés időszakával és a gazdasági és politikai kapcsolatok viszonylagos normalizálódásával. Az 1957-ben alapított Európai Közösség intézményein belül egyre szélesebb körben tömörült Európát továbbra is az alapvető demokratikus értékek melletti elköteleződés jellemezte, amelyhez a szovjet blokkhoz tartozó Európa, természetéből fakadóan, idegenkedéssel viszonyult.

Az Európai Közösségnek végül sikerült egyre növekvő vonzást gyakorolnia a kontinens másik felére, ahol mindinkább érezhető volt a Közösség 6, 9, 12 tagállama közötti integrációjának és a piacgazdaság sikereinek hatása; a szabadság, a demokrácia, a személyes és kollektív jogok elismerésének hatása, amelyek nem érvényesülhettek a szovjet modellhez igazodó Európában.

Az 1989-es forradalmak, a berlini fal leomlása, a kommunista rezsim bukása a közép-kelet európai országokban, majd végül a Szovjetunió összeomlása igen erősen magukban hordozták a Nyugat-Európában folyamatban lévő integrációs folyamat hatását, valamint azoknak a demokratikus rendszereknek tagadhatatlan magasabbrendűségét, amelyekre az integrációs folyamat épült. A „Prágai Tavasz”, a csehszlovákiai 1968-as reformmozgalom végső kísérlet volt a kommunista világ belsejéből a kontinens másik részét meghatározó értékek felé való közeledésre, és nem véletlen, hogy brutálisan elfojtották, megvonva áthághatatlan határait egy olyan modellnek, amelyet 20 évvel később csak megdönteni lehetett.

Most azonban az 1956-os magyar forradalom Európa létrejöttének hajnalán zajlott, amelynek hatása és vonzereje aztán – amint korábban említettem – oly erőteljesen éreztette hatását. A kommunizmussal akkorra már eggyé vált sztálinizmus elleni magyar felkelés a legmagasztosabb megnyilvánulása volt annak, amit egy nagy történész, Fejtő Ferenc, alapvető jellemzőként definiált, amelyet a népi demokráciák még oly kemény és kíméletlen eseményei sem tudta elfojtani: „a szabadság éltető nedűje”-nek, a civil társadalom autonómiára való igényének, és az egyén ellenállásának vallási és intellektuális síkon a totalitárius gépezet nyomásával szemben. Ez táplálta az 1956. októberi magyar forradalmat és ez nyilvánult meg azokban a megmozdulásokban, amelyek a szovjet blokkhoz tartozó több országban manifesztálódtak, egészen addig, amíg 1989-ben aztán mindenütt kitörték. Azok közül is, akik 1956-ban nem értették meg a magyar forradalom valódi természetét volt aki – akkor, amikor a szovjet katonai beavatkozás erőszakosan felülkerekedett – radikálisan felülvizsgálta véleményét és tudatára ébredt, milyen nagy jelentősége van ennek a történelmi eseménynek. Ezért újra fejet kell hajtunk – mint ahogy tettem ma mély megindultsággal, amikor az Olasz Köztársaság nevében koszorút helyeztem el a Mártírok emlékművénel és Nagy Imre sírjánál az Új Köztemetőben – a hidegháború logikájával és feszültségeivel átszőtt világban elszigetelődésre és vereségre ítélt önzetlen felkelés harcosai és áldozatai előtt. Ők egy olyan önzetlen népfelkelés harcosai voltak, mely jelentős előfutára volt kontinensünk történelmi újraegyesülésének az Európai Unió civilizációs egységében. Az 1989-es változásokkal megteremtődött ennek az újraegyesítésnek a lehetősége. Az 1957-es Európai Gazdasági Közösség, az 1992-es Maastrichti Egyezményvel Unióvá válva, nem tudta nem megnyitni kapuit Kelet-Közép Európa új demokráciái előtt. Az Unió bővítése nem volt olyan gyors, mint ahogyan sokan szerették volna; de 2004-ben megvalósult azzal, hogy az uniós tagságra 1989-et követően jelentkező országokban az igazságszolgáltatás, a politikai és intézményi keretek, a társadalom és a gazdaság gyökere átalakításának folyamatai lezárultak. Ugyanakkor az európai integráció újabb célokat ért el, az Unió további célkitűzéseket jelölt ki maga előtt. Létrejött a közös piac, megszületett az egységes pénz. Előirányozták a közös kül-, biztonság- és

Dobbiamo perciò rinnovare l'omaggio – come ho fatto oggi, con intensa partecipazione personale, deponendo a nome della Repubblica italiana corone di fiori al monumento ai Martiri del 1956 e alla tomba di Imre Nagy – ai combattenti e alle vittime di un moto generoso, condannato all'isolamento e alla sconfitta in un mondo percorso dalle tensioni e dalle logiche di blocco della guerra fredda; di un generoso moto di popolo che costituì tuttavia uno straordinario momento precursore della storica riunificazione del nostro continente nello spazio unitario di civiltà dell'Unione europea.

Fu con le rivoluzioni del 1989 che quella riunificazione divenne possibile. La Comunità del 1957, divenuta Unione con il Trattato di Maastricht del 1992, non poteva non aprire le sue porte alle risorte democrazie dell'Europa centrale e orientale. L'allargamento dell'Unione non è stato rapido come da più parti si sarebbe voluto; ma si è infine compiuto nel 2004, a conclusione di un processo di profonda trasformazione delle economie e delle società, degli assetti politici e istituzionali, dei sistemi giuridici, nei paesi candidatisi dopo il 1989 all'ingresso nell'Unione. Nello stesso tempo l'integrazione europea ha raggiunto ulteriori traguardi, l'Unione si è data nuovi obiettivi. Si è definito un mercato unico, è nata una moneta unica. Si è assunta la prospettiva di una politica estera, di sicurezza e di difesa comune; si sono delineati i contenuti di uno spazio comune di libertà, sicurezza e giustizia. Nel corso dei decenni, e di Trattato in Trattato, si è sempre più costruito un tessuto non solo di norme giuridiche, ma di relazioni umane, culturali, sociali, che hanno unito i popoli, le istituzioni, le opinioni pubbliche, le giovani generazioni dei paesi – via via cresciuti da 6 a 15 – dell'Europa comunitaria. Si è andati ben oltre lo schema di un'area di libero scambio, di un'integrazione puramente mercantile. Si è dal 1979 eletto a suffragio universale il Parlamento europeo, come suprema assemblea rappresentativa dei

védelmi politikát; körvonalazódtak a szabadság, a biztonság és a jog közös terének tartalmi elemei. Az évtizedek során, szerződésről szerződésre nemcsak a jogszabályok hálózata alakult egyre jobban ki, hanem az emberi, kulturális, társadalmi kapcsolatoké is, amelyek egybefogták a közös Európa országainak – amelyek fokozatosan 6-ról 15-re nőttek – különböző népeit, intézményeit, közvéleményét, fiatal generációt. Jóval túlhaladtuk már a szabadkereskedelem területének, egy csupán kereskedelmi integrációnak a kereteit. 1979 óta megválasztásra kerül az Európai Parlament, mint az Európai Közösség, majd az uniós tagállamok legfőbb képviselői testülete: egy „par excellence” politikai intézmény. Azaz testet kezdett öltetni politikai értelemben vett Európa is. Ez tehát az a kontextus, amelyben Olaszország és Magyarország, együtt mindazokkal az országokkal, amelyek 2004. október 29-én Rómában aláírták az Európai Alkotmányos Szerződést, együtt kell, hogy működjenek.

Szükséges, és különösen az új tagállamok számára, hogy teljesen tisztában legyenek annak a tervnek és folyamatnak az értelmével, amelyben elkötelezték magukat. Nemcsak arról van szó, hogy felhasználjuk azokat az előnyöket, amelyek a csere és beruházások nagyobb és szabadabb lehetőségéből ered; hanem arról is, hogy hozzá kell járulni az egyesült Európa egy új társadalmi és gazdasági fejlődéséhez a világvérseny időszakában. Arról van szó, hogy megfelelő válaszokat adjunk az új kihívásokra, intézményeink és népeink biztonsága érdekében; arról van szó, hogy a békét építsük és nemcsak Európában, hanem jóval annak határain túl is, egy igazságosabb és jobban rendezett világ megvalósításán dolgozva. Ezek az európaiság új motiváció, ennek a polgári és szelíd utópiának, amelyért az olaszok is, és főként azok az olaszok, akik már a fasizmus börtöneiben és a száműzetésében is lelkesedtek – egy olyan utópia, amely nehezen valósult meg az egységes közösség nagyszerű keretében.

Másfelől az új motivációk benne rejtek az 1950-es „látnokok” motivációiban. Talán a legnagyobb közülük, Jean Monnet, 25 év távlatából, emlékiratai végén így ír:

„Nem állhatunk meg amikor körülöttünk az egész világ mozgásban van... Mint tegnap a tartományainknak, ma népeinknek kell megtanulni együtt élni szabadon elfogadott intézmények és szabályok között, ha szeretnék a fejlődésükhöz szükséges dimenziókból meríteni és megtartani a sorsuk feletti uralmat. A múlt uralkodó nemzetei már nem alkotják azt a keretet, amelyen belül megoldást találnak a jelen problémái.”

Nos, most minden világosabbá és sürgetőbbé vált. Mindenekelőtt, objektíven, a problémák mérete. Nézzük csak azokat a kihívásokat, amelyekkel gazdasági és társadalmi rendszereinknek szembe kell nézniük a globalizáció és a világgazdasági egyensúly gyökeres változása következtében. Vagy azokat az égető kérdéseket, mint a környezetvédelem és az energetika, amelyek elől nem lehet kitérni. Vagy az egyenlőtlenségek, az elmaradottság és a szegénység okozta szakadékokat, amelyek jelentős népvándorlási hullámokat eredményeznek. Vagy a válságövezeteket, a háborús tűzfészkeket, a nemzetközi terrorizmus agresszív és intoleráns fundamentalizmusát, amellyel számot kell vetnünk. Ezek a problémák talán olyan mértékűek, hogy pusztán nemzeti szinten, csak országos politikával, az egyes európai országok egyedül, saját erőből képesek szembe szállni velük? Komolyan senki sem állíthatja.

Le kell tehát vonni a következtetést: közösen lépni fel, Monnet szavaival élve „szabadon elfogadott szabályokat és intézményeket” adván magunknak.

A Közösség, majd az Unió, fokozatosan hozta létre az intézményes kereteket. Ma ennek a további meghatározására és eltökélt megerősítésére van szükség. Egy sajátos, történelmileg eddig nem látott keret az, amely a kezdetektől körvonalazódott: hi-

popoli degli Stati membri della Comunità e poi dell'Unione: un'istituzione politica per eccellenza. Ha insomma cominciato a prender corpo un'Europa politica.

E questo è il contesto in cui l'Italia e l'Ungheria sono chiamate a operare insieme, e con loro tutti i paesi che hanno sottoscritto il 29 ottobre 2004 a Roma il Trattato costituzionale. Occorre, in special modo tra i nuovi Stati membri, una lucida consapevolezza del senso stesso del progetto, del processo in cui sono impegnati. Non si tratta solo di trarre benefici dalla partecipazione a una più ampia e libera area di scambi e di investimenti; si tratta di contribuire a un nuovo sviluppo economico e sociale dell'Europa unita, nell'era della competizione globale. Si tratta di dare risposte adeguate a sfide nuove, per la sicurezza delle nostre istituzioni e dei nostri popoli; si tratta di costruire la pace non più solo in Europa ma ben oltre i suoi confini, lavorando per un mondo più giusto e meglio regolato. Sono queste le nuove motivazioni dell'europesismo, civile e mite utopia coltivata anche e in particolare da italiani appassionati già nelle carceri e nelle isole di confino del fascismo – utopia faticosamente tradottasi in grandiosa costruzione unitaria.

Peraltro, le nuove motivazioni erano implicite in quelle originarie dei profeti del 1950. Fu il maggiore, forse, di essi, Jean Monnet a scrivere, concludendo – 25 anni più tardi – le sue Memorie:

“Non possiamo fermarci quando attorno a noi il mondo intero è in movimento.... Come ieri le nostre province, oggi i nostri popoli debbono imparare a vivere insieme sotto regole e istituzioni liberamente consentite se essi vogliono attingere le dimensioni necessarie al loro progresso e conservare la padronanza del loro destino. Le nazioni sovrane del passato non sono più il quadro in cui possono risolversi i problemi del presente.”

Ecco, ora tutto è diventato più chiaro e si è fatto più stringente. In primo luogo, oggettivamente, le dimensioni dei problemi. Guardiamo alle sfide che stanno dinanzi ai nostri sistemi economici e sociali per effetto della globalizzazione e di un radicale mutamento negli equilibri economici mondiali. Guardiamo a emergenze come quella ambientale e quella energetica, cui non è possibile sfuggire. Guardiamo alle disuguaglianze e agli abissi di arretratezza e povertà, da cui scaturiscono grandi ondate migra-

szen benne új, nemzetek feletti intézmények találkoznak - mint a Bizottság és a Parlament, az egyes Államokat képviselő intézményekkel, mint amilyen a Tanács. Mindig is egyensúlyra kellett törekedni ezek között: a közösségi fellépés logikája és a kormányközi együttműködés logikája között.

De eme eredeti konstrukció felépítéséhez az kellett, hogy felismerjük: korlátokat kell szabni a nemzetállamok egykoron abszolút szuverenitási formáknak éppen nemzetek feletti intézmények hatalommal való felruházása révén. A mai világban az egyéni szuverenitást csak egy tágabb intézményi környezetben való részvétellel lehet érvényre juttatni és garantálni.

Ez az a kérdés, amelyet fontos tisztázni, minthogy egy különösen érzékeny kérdés azon országokban, amelyeknek nem olyan régen sikerült véget vetni a nemzeti szuverenitástól és függetlenségtől való lényegi, ha nem is formális, megfosztás hosszú szakaszának. Nos, nem lehet szem elől a lényegi különbséget egy fájdalmasan elszenvedett állapot és a szabad választás között, amit az európai népek és országok közös sorsának új látásmódja eredményezett. Megemlíteném, hogy az Olasz Köztársaság 1947. decemberében jóváhagyott alkotmányában beiktattak egy cikkelyt (a 11-et) amely alapján Olaszország „hozzájárulhatott” (ahogy az Alkotmány megfogalmazza) „szuverenitásának korlátozásához, amennyiben szükséges ahhoz, hogy létrejöhessen egy olyan rendszer, amely a Nemzetek közötti és igazságosságot hivatott biztosítani”: elsősorban, mint ahogy az valóra vált, egy olyan rendszer esetében, mint az Európai Közösség. Pedig, kevéssel ezt megelőzően, 1945-ben sikerült Olaszországnak újra kivívnia függetlenségét és nemzeti szuverenitását a német uralom és megszállás alól.

Azon országok, amelyek 1989-et követően folyamodtak az Európai Unióhoz való teljes jogú tagsáért az összes feltételnek eleget téve, úgy határoztak, hogy nem egy hagyományos szövetség vagy államközi együttműködési szervezet részévé válnak, hanem egy intézmények és szabályok által meghatározott integrációs rendszer részévé, melynek minden tagállam szabad választás alapján veti alá magát.

Olykor az érzése van az embernek (és szeretném hangsúlyozni, hogy ez nem Magyarország, hanem más államok vonatkozásában), hogy valamely félreértés maradt fenn ezzel kapcsolatosan. Egy olyan

torie. Guardiamo alle aree di crisi e ai focolai di guerra, così come alle minacce del fondamentalismo intollerante e aggressivo e del terrorismo internazionale, con cui dobbiamo fare i conti. Le dimensioni di questi ed altri problemi sono forse tali che ad essi si possa far fronte solo sul piano nazionale, solo con politiche nazionali, ciascun paese d'Europa per proprio conto, con le proprie forze? Nessuno può seriamente sostenerlo.

E allora bisogna trarne le conseguenze: agire insieme, dandoci, secondo le parole di Monnet, "regole e istituzioni liberamente consentite".

Un valido quadro istituzionale la Comunità, e quindi l'Unione, se lo sono via via dato. Occorre oggi ulteriormente definirlo e decisamente rafforzarlo. Un quadro originale, storicamente inedito, è quello delineato fin dall'inizio: in esso si congiungono infatti nuove istituzioni sovranazionali – come la Commissione e il Parlamento – e istituzioni rappresentative degli Stati nazionali, essenzialmente il Consiglio. E si è sempre dovuto ricercare un equilibrio tra le une e le altre, tra le logiche dell'azione comunitaria e quelle della cooperazione intergovernativa. Ma il presupposto di questa originale costruzione è stato il riconoscimento della necessità di porre limiti alla sovranità un tempo assoluta degli Stati nazionali e di dar luogo a forme di sovranità condivisa attraverso poteri conferiti, appunto, a istituzioni sovranazionali. Nel mondo d'oggi si può valorizzare e garantire la propria sovranità solo condividendola in un ambito istituzionale più largo.

E questo è un punto che va ben chiarito in quanto si tocca un tema particolarmente sensibile in paesi che da non moltissimi anni sono usciti da una lunga fase di sostanziale, anche se non formale, perdita dell'indipendenza e sovranità nazionale. Ebbene, non può sfuggire la differenza radicale tra un'imposizione dolorosamente subita e una libera scelta, dettata da una visione nuova del comune destino dei paesi e dei popoli d'Europa. Si può ricordare che nella Costituzione della Repubblica italiana, approvata nel dicembre 1947, fu iscritto un articolo – l'articolo 11 – sulla base del quale l'Italia ha potuto "consentire" (così recita la Costituzione) "alle limitazioni di sovranità necessarie ad un ordinamento che assicuri la pace e la giustizia fra le Nazioni": in primo luogo, si sarebbe ben presto visto, un ordinamento come quello della Comunità europea. Eppure, solo poco prima, nel 1945, l'Italia aveva potuto riconquistare l'indipendenza e la sovranità nazionale liberandosi dall'occupazione e dominazione tedesca.

Insomma, i paesi che dopo il 1989 hanno chiesto e sollecitato l'adesione, come membri a pieno titolo, all'Unione europea, soddisfacendo tutte le condizioni previste, hanno scelto di entrare a far parte non di una tradizionale alleanza o di un qualsiasi organismo di cooperazione tra Stati, ma di un sistema di integrazione con istituzioni e regole a cui ogni Stato membro si impegna liberamente a sottostare.

Si ha talvolta l'impressione – ma, voglio sottolinearlo, guardando non all'Ungheria bensì ad altri – che qualche equivoco sia rimasto in proposito. E' un equivoco che probabilmente contribuisce a spiegare perché diversi Stati, a differenza dell'Ungheria, che è stata molto sollecitata, non abbiano proceduto alla ratifica del recente Trattato costituzionale.

Ed è peraltro un fatto che il ritardo nella procedura di ratifica – oltre che il rigetto in Francia e Olanda, per via referendaria – di quel Trattato pur solennemente firmato dai governi di tutti i 25 paesi membri dell'Unione allargata, ha mostrato il persistere o il riaffiorare di incomprensioni e riserve, circa il processo di integrazione, anche in paesi presenti da lungo tempo nell'Unione e addirittura fondatori della Comunità negli anni '50.

Siamo dunque in presenza di fenomeni di declino del consenso, di insoddisfazione, di disagio nei confronti della costruzione europea: fenomeni con cui dobbiamo fare i conti noi tutti che crediamo nell'eredità di valori e di conquiste accumulate negli ultimi cinquant'anni, nella persistente validità e insostituibilità dello storico progetto di un'Europa unita.

félreértés, amely valószínűleg segít megérteni azt, hogy egyes államok, mért nem hagyták jóvá a legutóbbi alkotmányos szerződést, ellentétben Magyarországgal, aki nem késlekedett, hogy azt elfogadja.

Tény, hogy a bekövetkezett késlekedések (Franciaország és Hollandia népszavazáson történt elutasításán túl) az alkotmányos szerződés jóváhagyási procedúrájában, amelyet a kibővített Unió mind a 25 tagállamának kormányai ünnepélyesen aláírtak, azt bizonyították, hogy fennállnak, illetve újraéledtek véleménykülönbségek és kétségek az integrációs folyamat vonatkozásában olyan országokban is, amelyek hosszú ideje részei az Uniónak, mi több, a Közösség alapítói között voltak az 50-es években.

A konszenzus csökkenésének, az elégedetlenségnek, és a kedvetlenségnek jelei tapasztalhatók az európai építménnyel szemben: olyan jelenségek, amelyekkel számolnunk kell mindannyiunknak, akik hiszünk azon örökségben, amely az utóbbi 50 év során értékben és vívmányokban felhalmozódott, abban, hogy maradandó érvényű és helyettesíthetetlen az egyesült Európa történelmi jelentőségű gondolata. Egyfelől reagálni kell a misztifikációra és a félreértelmezésre, amelyek az integrációs folyamat alakulásáról és az Európai Unió jelenlegi valóságáról egy téves és nem kellően alapos kép kialakulásához vezetnek, és amelyek hovatovább különféle alaptalan félelmek elterjedéséhez járulnak hozzá. Másfelől meggyőző válaszok szükségeltetnek a megalapozott kritikákra és aggodalmakra. Megcáfolandó tehát az elért eredményeknek (amelyeket különösen fiatalabb generációkkal fontos ismertetni) mindennemű leértékelése, tenni kell azon tendencia ellen, mely túlhaladottnak tekintené az europeista tervet, ugyanakkor az Unió politikája és kezdeményezései, valamint intézményei és szabályai megújulásának és megerősödésének kitűzött céljait állhatatosan követni kell. Ez utóbbi volt a Brüsszeli Egyezmény és a kormányközi konferencia célja, amely 2002 és 2004 között az „Európai Alkotmányozó Szerződés” létrejöttét eredményezte.

Occorre da un lato reagire a mistificazioni e a fraintendimenti, che concorrono a diffondere un quadro sommario e falso del processo di integrazione quale si è venuto svolgendo e della realtà attuale dell'Unione europea, e che contribuiscono addirittura a diffondere ogni sorta di infondati timori. E occorre dall'altro lato dare risposte convincenti a critiche e preoccupazioni fondate.

C'è, quindi, da confutare ogni svalutazione dei risultati conseguiti – che si debbono far conoscere soprattutto alle generazioni più giovani –, c'è da contrastare la tendenza a dare per superato il disegno europeista, e nello stesso tempo c'è da perseguire tenacemente la prospettiva del rinnovamento e rafforzamento sia delle iniziative e delle politiche sia delle istituzioni e delle regole dell'Unione. E' stato quest'ultimo l'obiettivo della Convenzione di Bruxelles e della Conferenza intergovernativa, da cui è scaturito, tra il 2002 e il 2004, il "Trattato che stabilisce una Costituzione per l'Europa".

La mancata ratifica, da parte di un certo numero di Stati membri, e quindi la mancata entrata in vigore, di quel Trattato, ha rappresentato più in generale un segno di crisi dell'Unione proprio all'indomani del suo allargamento. Un segno di crisi del ruolo e della capacità d'azione dell'Unione, cui è stato ed è giusto rispondere sul piano politico con un rilancio di progetti concreti e di iniziative efficaci. E da questo punto di vista va salutata con grande soddisfazione la scelta che l'Unione a 25 ha saputo compiere di fronte alla guerra in Libano, la prova che essa ha saputo dare, in piena unità, di rinnovata volontà politica, di rinnovata capacità di decisione e di intervento in un campo cruciale. Essa ha così colmato un vuoto di potere pericoloso, su mandato dell'ONU e su richiesta degli stessi Stati coinvolti nel conflitto, rendendone possibile il superamento.

A Svezia elmaradt jóváhagyása a tagállamok egy bizonyos részéről, és így a hatálybalépésének elmaradása, az Unió egy általános értelemben vett válságának jeleit mutatta, éppen röviddel kibővítése után. Jelezte azt a válságot, amelybe az Unió szerepe és cselekvési képessége került, és amelyre helyes volt és helyes most is politikai szinten hatékony kezdeményezések és konkrét tervek elindításával válasz adni.

Ebből a szempontból nagy meglepéssel üdvözölhető a választás, amelyet a libanoni háború kapcsán hozott a 25 tagú Európa,

amely képes volt, teljes egyetértésben, bizonyosságot tenni megújított politikai eltökéltségéről, döntéshozatali és közbenjárési képességéről egy meghatározó területen. Ezáltal az Unió egy veszélyes hatalmi űrt töltött be, ENSZ felhatalmazásra és a konfliktusban érintett Államok saját kérésére, lehetővé téve azon való túljutást.

Ma, a politikai integráció útján való haladás Európa a nemzetközi szinten betöltött szerepének megerősödését jelenti legfőképpen, mint globális szereplő, amely fontos szerepet tölt be súlyos krízisek és feszültségek megoldásakor, a béke konszolidációjában, és egy kiegyensúlyozottabb és igazságosabb világrend létrejöttében. Ami a krízist és feszültségeket illeti, ezt a különböző kultúrák és vallások közötti viszonylatokban is értem; egy olyan Európáról beszélek, amely, túl a szükséges katonai missziókban való részvételen, ideáljainak, dialógusra való készségének, politikai és diplomáciai kezdeményezéseinek erejével hallatja hangját. A Libanonban és a Közel Keleten való szerepvállalás az Európai Unió a politikai zsákutcából való kijövetelét jelentheti. De ki kell jönnie az intézményi zsákutcából is.

És ez azt jelenti, hogy nem szabad veszni hagyni az Alkotmányos Szerződést mert ugyanannyira elengedhetetlen a tagállamok legfelsőbb szintjén lévő politikai összetartás és akarat megújítása, mint amennyire a Szerződés által meghatározott intézményi megújulás.

Új jogi alapokra, procedúrákra és alakzatokra van szükségünk: kezdve egy jól szervezett együttműködéstől a védelem és biztonság terén, egészen az európai külügyminiszteri tisztség létrehozásáig. Mind a nemzetközi kapcsolatok, mind a versenyképesség és a gazdasági növekedés terén, egyetlen nemzetállam sem fog tudni jelentős súllyal bírni egy történelmi nagyhatalmaktól és új feltörekvő hatalmaktól álló világba: csak Európa tud majd érdemben fellépni, de kizárólag akkor, ha egy közös hangon szól.

Az Alkotmányos Szerződésben meghatározott szabályokra és irányelvekre azért is van szükség, hogy erős adjunk azon új közös politikáknak, amelyek sürgőssége immár letagadhatatlannak tűnik: a bevándorlási politikától az energiapolitikáig. A Brüsszeli Egyezmény és a Kormányközi Konferencia munkálatain keresztül egyeztetésre kerültek azon alapvető innovációk, amelyek elengedhetetlenek a dön-

Andare avanti, oggi, sulla via dell'integrazione politica significa soprattutto affermare il ruolo dell'Europa sulla scena internazionale, come attore globale che conti davvero per il superamento di gravi crisi e tensioni, per il consolidamento della pace, per l'avvio di un più equilibrato e giusto ordine mondiale. Parlo di crisi e tensioni anche nei rapporti tra le diverse culture e religioni; parlo di un'Europa che si faccia sentire con la forza delle sue idealtà, della sua attitudine al dialogo, della sua iniziativa politica e diplomatica, oltre che con la sua partecipazione alle necessarie missioni militari. La scelta dell'impegno in Libano e nel Medio Oriente può voler dire che l'Unione europea sta uscendo dall'impasse politico. Ma essa deve uscire anche dall'impasse istituzionale.

E ciò significa non lasciar cadere il Trattato costituzionale, perché sono indispensabili tanto una rinnovata volontà e unità politica al massimo livello degli Stati membri, quanto le innovazioni istituzionali previste dal Trattato. Abbiamo bisogno di basi giuridiche, procedure e figure nuove: da una cooperazione strutturata nel campo della sicurezza e della difesa, alla istituzione del Ministro degli affari esteri europeo. Sia sul piano delle relazioni internazionali, sia sul piano della competizione e della crescita economica, nessun singolo Stato nazionale potrà davvero pesare in un mondo di grandi potenze storiche e di nuove potenze emergenti: potrà pesare solo l'Europa, se saprà parlare con una voce sola.

Delle direttrici e delle regole sancite dal Trattato costituzionale c'è bisogno anche per dar forza a nuove politiche comuni la cui urgenza appare ora innegabile: dalla politica dell'immigrazione alla politica dell'energia. Attraverso i lavori della Convenzione di Bruxelles e della Conferenza Intergovernativa si sono concordate le innovazioni minime indispensabili per consentire più efficaci processi decisionali in una Unione allargata a 25 e, tra breve, a 27 Stati membri, nel rispetto del principio di sussidiarietà e nella previsione che si debbano perseguire forme di integrazione differenziata. Deve dunque considerarsi impegno irrinunciabile quello volto a non lasciar cadere il Trattato sottoscritto nell'ottobre 2004, ad assecondarne la ratifica da parte di altri Stati membri che finora non vi hanno provveduto, a rendere possibile una nuova e diversa deliberazione da parte francese e olandese. Ci appaiono irrinunciabili quelle parti del Trattato che garantiscono, tra l'altro, una ulteriore democratizzazione dell'Unione, attraverso il rafforzamento del ruolo e dei poteri del Parlamento europeo, un suo più stretto rapporto con i Parlamenti nazionali, un maggior coinvolgimento delle istituzioni regionali e locali e delle rappresentanze della società civile nella formazione degli indirizzi e delle scelte dell'Unione.

Non si può, infine, non sottolineare come il Trattato costituzionale abbia rappresentato il coronamento del processo di allargamento dell'Unione, di unificazione dell'Europa nella democrazia e nella pace: sancendo principi, valori, obbiettivi, equilibri istituzionali destinati a ispirare e rendere sempre più forte e vitale questa grande comunità di Stati e di popoli. Tra gli infondati timori che sono stati diffusi nell'opinione pubblica degli Stati già membri, prima del 2004, dell'Unione europea, sappiamo che ha pesato anche il timore delle conseguenze del grande allargamento da 15 a 25 paesi. E invece è profonda convinzione mia, dell'Italia, e – ne sono certo – dell'Ungheria, che tale allargamento costituisca una straordinaria sorgente di ricchezza ideale, culturale, sociale, di rappresentatività storica, di forza e dinamismo, da mettere a frutto della grande impresa dell'integrazione europea concepita oltre cinquanta anni fa. Esso costituisce anche – non c'è dubbio – la prova decisiva della capacità di resistenza e della flessibilità della costruzione europea, delle sue potenzialità di ulteriore, coraggioso sviluppo. Sono sicuro che il vostro e il nostro paese sono pronti ad affrontare questa prova, in piena unità d'intenti, nel nome di grandi tradizioni di amicizia e solidarietà.

téshozatali folyamatok hatékonyságának növeléséhez a jelenleg 25 tagú, és rövidesen 27 tagúvá bővülő Európában. Ezek tiszteletben tartják a szubszidiaritás elvét és elismerik, hogy a tagállamoknak különböző integrációs folyamatokat kell követniük. Tovább kell tehát törekednünk arra, hogy a 2004 októberében aláírt Alkotmányos Szerződés megvalósuljon, hogy elősegítsük, hogy azon tagállamok is ratifikálják, amelyek ezt még nem tették meg, és hogy lehetővé váljon, hogy francia és holland részről új és eltérő döntés szülessen. Úgy gondoljuk, hogy nem lehet lemondani az Alkotmányos Szerződés azon részeitől, amelyek demokratizálódási folyamatát az Európai Parlament szerepének és jogosítványainak erősítésével, a nemzeti Parlamentekkel való szorosabb együttműködést, a regionális és helyi intézmények, valamint a civil társadalom képviselőinek nagyobb bevonását az Unió irányvonalainak meghatározásába valamint döntéseibe.

Végül, ki kell jelentenünk: az Alkotmányos Szerződés az Unió bővítési folyamatának és Európa a demokráciában és a békében való egyesülésének megkoronázása volt. Elvek, értékek, célok és intézményi egyensúlyok, amely arra hivatottak, hogy inspirálják és megerősítsék az államok és népek e nagy közösségét. Tudjuk, hogy a megalapozatlan félelmek között, amelyeket a régi tagállamok közvéleményében 2004 előtt kialakultak, helyet kapott a 15-ről 25 tagállamra való nagy bővítés következményeitől való félelem is. Ezzel ellentétben személyes meggyőződésem, valamint Olaszország és bizonyos országok benne, hogy Magyarország is az, hogy ez a bővítés annak eszméi, kulturális, társadalmi gazdaságnak, történelmi képviseletnek, amelyek a több mint 50 évvel ezelőtt megfogalmazódott európai integráció nagy vállalkozásának gyümölcsei. Kétségtelen, hogy ez egyben döntő próbája az európai építmény állóképességének és rugalmasságának, valamint további fejlődési lehetőségeinek. Biztos vagyok benne, hogy az Önök országa és a mi országunk teljes egyetértésben, a barátság és szolidaritás nagy hagyományainak nevében egyaránt készek szembenézni ezzel a kihívással.

Giorgio Napolitano, President of the Italian Republic, thanked Hungary for its engagement in the construction of a new Europe and paid homage to the combatants and victims of the 1956 Revolution. It was triggered, he said, by that "lymph of liberty" which manifested itself periodically – before exploding in 1989 – and is seen today as a vanguard thrust toward the historic reunification of our continent. President Napolitano also emphasized the importance of EU institutions, underlining the necessity of ratification of the European Constitution by all the member states of the Union, including France and Holland.